

MIROŚLAW PŁONKA

UNIwersytet Pedagogiczny w Krakowie

MAJĄTEK ZIEMSKI W STRYSZOWIE W 1786 R.

2 grudnia 1786 r. dokonano pomiaru nieruchomości dominium Stryszów¹, leżącego w granicach cyrkulu myślenickiego². Fasjonowanie było pokłosiem wprowadzonego 12 kwietnia 1785 r. nowego katastru, nazwanego powszechnie Metryką Józefińską³. W Archiwum Narodowym w Krakowie zachował się protokół (tzw. prawidła fasjonowania⁴), w którym dokonano podziału Stryszowa na niwy, charakteryzując jakość gleb (od najlepszych po najłabsze) i sposoby ich użytkowania (grunty orne,

¹ Uległo to zmianie, gdy Gorczyńscy z Tarnowa kupili najpierw ok. 1797 r. Stryszów od Piotra Dembińskiego, a następnie między 1799 a 1807 r. Dąbrówkę z częścią Ostalowej od Józefa Wilkońskiego, Archiwum Parafialne w Stryszowie (dalej: APS), *Fundationes parochiae Stryszów. XVIII wiek*, sygn. II.1.3, k. 88. Por. J. Jedlicki, *Klejnot i bariery społeczne. Przeobrażenia szlachectwa w schyłkowym okresie feudalizmu*, Warszawa 1968, s. 92-104.

² *Ta wieś położeniem swoim jest umieszczona na nizinie pomiędzy wsią Zakrzowem i Lękawicą, której grunta leżą w średnim przyjęciu i rozciągają się pomiędzy rzeki, potoki, drogi i krzaki*. Tymi słowami opisano podczas fasjonowania wieś Stryszów, znajdującą się w dolinie u stóp lesistej góry Chełm w Beskidzie Makowskim. Od XV w. Stryszów leżał w granicach księstwa zatorskiego. Po 1772 r. wieś znalazła się początkowo w cyrkule wielickim, następnie myślenickim, a finalnie w wadowickim, który w świetle austriackich statystyk uchodził za drugi w zachodniej Małopolsce (po cyrkule bocheńskim) najgęściej zaludniony (ok. 4129,19 ludzi na milę kwadratową). Stryszów był największą wsią parafii Stryszów i dominował także liczebnie pośród wiosek w okolicach góry Chełm – na początku XIX w. był jedną z 184 wsi cyrkulów zachodnich starej Galicji liczących od 1001 do 2000 mieszkańców, zob. Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANKr.), *Variae civitates et villae – zbiór szczytków zespołów, Państwo Stryszów 1786*, sygn. 29/121/301 (dalej: *Państwo Stryszów 1786*), s. 2; T. Kargol, Ł. Jewuła, K. Ślusarek, *Dwór, wieś i plebania w przestrzeni społecznej zachodniej Małopolski w latach 1772-1815*, Kraków 2015, s. 29, 37-38. Przeszłość zarówno zlokalizowanej w Stryszowie parafii, jak i samej wsi nie doczekała się do chwili obecnej szerszego opracowania poza przyczynkarskimi artykułami, zob. np. F. Lenczowski, *O kościołach i parafiach w Stryszowie i Zakrzowie*, „*Nasza Przeszłość*”, 1976, t. 45, s. 191-233; *idem*, *Dzierżawa zakrzowska pod względem osadniczym i obciążen jej ludności w okresie XIV-XVIII wieku*, „*Studia Historyczne*”, 1970, t. 13, nr 4, s. 549-559; M. Płonka, *Działalność organizacyjna i społeczna ziemianina Franciszka Lubieńskiego*, „*Res Gestae. Czasopismo Historyczne*”, 2022, t. 14, s. 58-75; *idem*, *Historia lokalna w utworach Adama Gorczyńskiego*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia*”, 2021, t. 76, s. 109-127; *idem*, *Dwór w Dąbrówce – przykład zabytku ocalonego wskutek budowy sztucznego zbiornika wodnego*, „*Małopolska. Regiony, Regionalizmy, Małe ojczyzny*”, 2019, t. 21, s. 213-231.

³ Pomiary do Metryki Józefińskiej prowadzono w latach 1785-1789. Kataster gruntowy miał być podstawą przygotowywanej reformy podatkowej, zob. S. Grodziski, *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772-1848*, Wrocław 1971, s. 161-165; D. Nowak, *Austriackie katastry gruntowe w zasobach Centralnego Historycznego Archiwum Państwowego Ukrainy we Lwowie*, „*Krakowskie Pismo Kresowe*”, 2019, R. 11, s. 37-53.

⁴ ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 78. Stanowiły podstawę do obliczenia dochodów z poszczególnych parcel, zob. D. Nowak, *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji*, Krosno 2021, s. 59-64, 217-231.

sady, łąki, stawy, pastwiska, lasy)⁵. Pomiary były wykonywane przez jednostki administracyjne – dominia przy współdziałaniu poddanych. W przypadku Stryszowa odpowiedzialni za „dzieło fasjonowania” byli pełnomocnik właściciela wsi Marcin Kawecki i administrator folwarku Piotra Dembińskiego – Józef Nowakowski oraz przedstawiciele gromady stryszowskiej na czele z wójtem Maciejem Józefowskim i ławnikami Błażem Bieleckim oraz Szczepanem Putkiem⁶. Zachowane źródło, uzupełnione materiałami z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Archiwum Narodowego w Krakowie, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie czy Archiwum Parafialnego w Stryszowie, stanowi punkt wyjścia do badań nad historią lokalną, społeczną i gospodarczą wsi Stryszów, a także szerzej – cyrkulu myślenickiego (później wadowickiego) w dobie przedautonomicznej⁷. Prawidła dostarczają wielu informacji o układzie przestrzennym wsi, jakości gleb, strukturze użytków i systemie upraw. W związku z tym w artykule zostanie omówiony nade wszystko majątek ziemski w Stryszowie w 1786 r.⁸, począwszy od przypomnienia jego właściciela

⁵ D. Nowak, *Austriackie katastry gruntowe w zasobach Centralnego Historycznego Archiwum Państwowego Ukrainy we Lwowie*, s. 43.

⁶ Poza nimi byli jeszcze stryszowianie: Kazimierz i Mikołaj Grajni, Wawrzyniec Worytko, Błażej Rusek, Adam i Jan Kozikowie. 7 XII 1786 r. w Kalwarii przedstawiciele gromad z Barwałdu (na czele z wójtem Augustynem Żakiem) oraz Zakrzowa (z wójtem Wojciechem Bakiem oraz dzierżawcą tenuty zakrzowskiej Józefem Schindlerem) potwierdzili zgodność ze stanem faktycznym treści opisu dominium Stryszów. *My niżej podpisani plenipotenci i przysięgli gromad osiadłymi do pomiaru wybrani mężowie z wsią Stryszowem graniczącą, wyznajemy niniejszem, iż nam ze strony Cesarsko-Królewskiej Cyrkul Myślenicki rektyfikującej komisji zamiar publikacji i fasyi kontroli do zrozumienia wyraźnie przedłożony został, gdzie my w tej wierze tak fasyją wysiewu i zbioru, publicznie nam czytana, słyszeliśmy. Jako też byliśmy pytani, jeżeli przeciwko temu fasjonowaniu nie mamy co naprzeciw wnosić i owszem od tejsze rektyfikującej komisji nam grożono było, że gdybyśmy przeciwko tej fasyi nic nie zanieśli, tedy potem nasze bądź jakie ot wiek przeciwne wnoszenia, nigdyby żadną miarą przyjęte nie były. A że my przeciwko rzetelności fasyi, a mianowicie przeciwko użytkowi zbioru, we wsi Stryszowie oznaczonego podług wiadomości sumienia i wykonania przysięgi naszej, w niektórych okolicznościach i kategoriach, aby był poprawiony pożytek, wreszcie, aby podług podania osądziłyśmy i to za sprawiedliwe uznając dla lepszej wiary rękami własnymi i znakiem krzyża świętego podpisujemy*, zob. ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 74-76.

⁷ Por. Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, *Metryka Józefińska*, fond 19, opys VIII, spr. 218. Warto zaznaczyć, że sporządzone przy okazji powstawania katastru gruntowego dokumenty stały się już przedmiotem licznych tekstów dot. historii lokalnej dawnych dominii, zob. np. W. Mrocza, *Samorządowa władza w wioskach należących do ranizowskiego dominium pod koniec XVIII wieku*, „Rocznik Kolbuszowski”, 2014, 14, s. 75-89; J. Buszko, *Region jasielski w latach 1772-1859*, [w:] *Studia z dziejów Jasia i powiatu jasielskiego*, red. J. Garbaciak, Kraków 1964, s. 345-349; J. Bodaszewski, *Wies Potakówka z lat 1786-1789 w świetle tzw. Metryki Józefińskiej. Przyczynek do historii miejscowości*, „Prace Historyczno-Archivalne”, 2020, t. 32, s. 193-219; D. Nowak, *Państwo Żmigród w pierwszych latach zaboru austriackiego*, <http://jasloiregion.pl/2013/09/panstwo-zmigrod-w-pierwszych-latach-zaboru-austriackiego/> [dostęp: 20 XII 2021]; *Metryka józefińska. Zasań. Opracowanie*, <http://windaki.pl/wp-content/uploads/2017/12/metryka-j%C3%B3zefi%C5%84ska-Zasa%C5%84-1786-rok.pdf> [dostęp: 20 XII 2021]. Por. W. Tokarz, *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783*, Kraków 1909.

⁸ Wies Stryszów była stosunkowo duża, dlatego niemożliwe jest podobne ujęcie do tego, które poczynił J. Bodaszewski w kontekście małej wsi Potakówki, liczącej zaledwie 44 domy (w jednej stryszowskiej niwie Nade-dworze znajdowało się 9 więcej domostw niż w całej Potakówce), por. J. Bodaszewski, *Wies Potakówka z lat 1786-1789 w świetle tzw. Metryki Józefińskiej. Przyczynek do historii miejscowości*, s. 193-195, 202.

– Piotra Dembińskiego⁹. Z uwagi na to, że w systemie feudalnym poddani użytkowali grunty rustykalne, oddając powinności feudalne na rzecz właściciela wsi, nie sposób mówić o własności dominikalnej bez odniesienia do struktury własnościowej i położenia majątków pańskich w układzie ruralistycznym. W ostatniej części znajduje się charakterystyka mierzonych w 1786 r. gruntów dworskich.

ZAPOMNIANY WŁAŚCICIEL WSI

Właścicielem mierzonego w 1786 r. majątku ziemskiego w Stryszowie był starosta wałecki Piotr Dembiński herbu Rawicz (ur. 1737, zm. 1815)¹⁰. Odziedziczył część wsi Stryszów za sprawą Krystyny z Dembińskich Wilkońskiej, siostry jego ojca Franciszka¹¹. Z uwagi, że była zdradzana przez swojego męża Kazimierza, w 1717 r. podpisała z nim intercyzę. Kazimierz zabezpieczył dla niej m.in. 100 tysięcy złotych polskich na swoich dobrach w Stryszowie¹². W 1764 r. sąd grodzki w Oświęcimiu dopuścił do spadku po Kazimierzu Wilkońskim i jego synu Józefie¹³ bratanków Kazimierza – Antoniego i Tomasza (synów Aleksandra Wilkońskiego) oraz Michała (syna Franciszka Wilkońskiego). Rok wcześniej sama Krystyna cedowała swoje dobra na bratanka – wówczas podkomorzego Piotra Dembińskiego¹⁴. Przy okazji potwierdzenia czynszów odkupnych umocnionych na majątku w Stryszowie dla

⁹ Jest to istotne, ponieważ Piotr Dembiński herbu Rawicz nie został w ogóle odnotowany przez historyków w dotychczasowych opracowaniach jako właściciel Stryszowa, por. np. F. Lenczowski, *O kościołach i parafiach w Stryszowie i Zakrzowie*, s. 191-233; K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku. Genealogia – działalność publiczna – gospodarka*, praca doktorska napisana pod kierunkiem J. Pielasa, Kielce 2021, s. 85-86.

¹⁰ Por. K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku...*, s. 85-86.

¹¹ Piotr był synem Franciszka i wojewodzianki malborskiej Konstancji z Kczewskich. Dziedzic Stryszowa był trzykrotnie żonaty – najpierw z chorążanką braclawską Marianną Dembińską herbu Nieczuja, następnie starościanką grójecką hrabianką Marianną Żalską herbu Junosza i wojewodzianką kijowską Katarzyną Stępkowską herbu Suchekomnaty. Nie doczekał się jednak z nich męskiego potomka, który dożyłby pełnoletności, zob. *ibidem*, s. 86.

¹² ANKr., *Józef Żalski. Papiery dotyczące genealogii i wiadomości o rodzinie Żalskich zbierane przez Józefa Żalskiego*, sygn. 29/642/0/1.6/40; Acta Castrensia Osviecimensia, *Relationes 1753-1758*, sygn. 29/6/0/1/4, s. 538-539, 1809-1813; Acta Castrensia Osviecimensia, *Relationes 1763-1765*, sygn. 29/6/0/1/5, s. 100-102. Zob. też: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, *Archiwum Wodzickich z Kościelnik, Papiery biskupa Michała Wodzickiego dotyczące spraw majątkowych z Lubomirskimi, Dembińskimi i Przerembskimi z lat 1713-1764*, sygn. 11605/III, s. 135-140. Por. K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku...*, s. 74.

¹³ Józef Wilkoński również został pominięty przez historyków zajmujących się przeszłością Stryszowa. W związku z tym nie dostrzeżono, że zachowany na stopnie Muzeum Dworu w Stryszowie herb złożony jest pozostałością po Józefie, synu Kazimierza. Znajdują się na nim herby: Odrowąż – Wilkońskich, Rawicz – matki Krystyny z Dembińskich, Łabędź – babki ojczystej Katarzyny z Dunin-Głuszyńskich oraz Doliwa – herb babki macierzystej Józefa – Zuzanny Teresy z Żydowskich. Józef nie pozostawił po sobie żadnego potomka, por. np. ANKr., Acta Castrensia Osviecimensia, 1) *Decreta officii (inducta)*, 2) *Acta iudiciorum fisci, 1700-1701, 1744-1766*, sygn. 29/6/0/2/48, s. 1289.

¹⁴ ANKr., Acta Castrensia Osviecimensia, *Relationes 1763-1765*, sygn. 29/6/0/1/5, s. 417-418, 455-456.

tutejszego Kościoła w 1776 r. dożywotnią posesorką pozostawała nadal Krystyna, zaś właścicielami byli Antoni i Tomasz Wilkońscy, Maciej i Anna ze Sławińskich Bobrowscy oraz Piotr Dembiński¹⁵. W 1784 r. urząd fiskalny ponaglał już tylko Wilkońskich i Dembińskich do uregulowania zaległości wynoszących 10 tysięcy złotych polskich. Najpewniej wówczas Wilkońscy odstąpili swoją część w Stryszowie Dembińskim¹⁶.

Protokół z 1786 r. potwierdza, że Piotr Dembiński był jedynym właścicielem tutejszego majątku ziemskiego¹⁷. Z uwagi na to, że Piotr był dziedzicem m.in. Konar, Strzeszkowic, Olbrachcic oraz Piskorzowic (z folwarkiem Dembiany), w stryszowskim dworze przebywał tylko okazjonalnie¹⁸. Ziemiami stryszowskimi oraz dworem zarządzali w jego imieniu administratorzy – Jakub Królikowski i wspomniany Józef Nowakowski¹⁹. Warto nadmienić, że Piotr Dembiński był m.in. posłem z województwa krakowskiego na sejm w latach 1764 i 1776, marszałkiem sejmiku proszowickiego w 1773 r., szambelanem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, konsyliarzem konfederacji targowickiej (1792) i kawalerem Orderu Świętego Stanisława (1786)²⁰. Józefowi Kalasantemu Górczyńskiemu, choć pozostaje to przypuszczeniem.

MAJĄTEK ZIEMSKI W UKŁADZIE PRZESTRZENNYM WSI

Materiały katastralne zawierają opis własności dominikalnej (folwarcznej), gruntów użytkowanych przez poddanych (własność rustykalna) i parafii w Stryszowie (własność kościelna). Ogółem powierzchnię Stryszowa obliczono w 1786 r. na 1772 morgi i 1247 sążni kwadratowych, jednak po wprowadzeniu poprawek i ponownym

¹⁵ Od 1780 r. jedynymi dziedzicami byli już Tomasz i Antoni Wilkońscy oraz Piotr Dembiński. Tego i następnego roku Tomasz regulował w Oświęcimiu zaległości wobec Macieja Bobrowskiego, ANKr., *Acta Castrensia Osviecimensia, Decreta officii (protocollon) 1778-1784*, sygn. 29/6/0/2/55, s. 186, 276-277. APS, *Fundationes parochiae Stryszów. XVIII wiek*, sygn. II.1.3, k. 72, 74; K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku...*, s. 74, 83-84, 317.

¹⁶ W latach 1781-1782 przed sądem w Oświęcimiu Piotr Dembiński i jego brat stryjeczny Jan Nepomucen (zm. 1784, jedyny syn Jana Dembińskiego), jako sukcesorzy części po zmarłej Krystynie, regulowali z Wilkońskimi wszelkie zaległości. Poza latami 1781-1784 Jan Nepomucen Dembiński nie pojawił się już więcej w źródłach jako dziedzic części po Krystynie Wilkońskiej, ANKr., *Acta Castrensia Osviecimensia, Relationes (copiae) 1784*, sygn. 29/6/0/1/37, s. 63-64; *Acta Castrensia Osviecimensia, Decreta officii (protocollon) 1778-1784*, sygn. 29/6/0/2/55, s. 293, 316-317, 335-336. Por. K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku...*, s. 319.

¹⁷ ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 1.

¹⁸ K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku...*, s. 85-86.

¹⁹ APS, *Liber Baptisatorum 1766-1780*, sygn. II.1.3, s. 53; *Liber Mortuorum 1780-1785*, sygn. II.1.6, s. 19.

²⁰ S. Uruski, *Rodzina, herbarz szlachty polskiej*, t. 3, oprac. A. Włodarski, Warszawa 1906, s. 138; *Series Senatorum y Posłów Na Seym Ordynaryny Warszawski 1776. Roku: Z wyrażeniem Ich Rezydencyi gdzie ktory stoi/zbioirem Seb. Każ. Jabłońskiego*, 1776, Biblioteka Uniwersytecka KUL, sygn. rkp 70(2)/487-99; K. Szpunar, *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku...*, s. 85-86.

przeliczeniu wszystkich nieruchomości wielkość ta wzrosła do 2319 mórg i 743 sążni kwadratowych (ok. 1335,2 ha)²¹. Własność folwarczna znajdowała się na 1029 morgach i 59 sążniach kwadratowych, zatem zajmowała ok. 45% powierzchni ujętej w protokole. Własność kościelną stanowiły 54 morgi i 403 sążnie kwadratowe (2% w skali wsi). Największą powierzchnię miała własność rustykalna – 1236 mórg i 281 sążnie kwadratowe, co stanowiło blisko 53% całości²². Wieś Stryszów podzielono w 1786 r. na cztery niwy – Nadedworze, Kościelniakówkę, Zarzecze (lub Zarzyce) i Dolany, ustalając je na podstawie dominującego typu własności, żyzności gleb (*co do produktu wysiewu i wydatku ziarna*) oraz przeznaczenia. Niwy nie były jednakowej wielkości. Największą było Zarzecze, zajmujące blisko połowę wsi (ok. 48%). Następne było Nadedworze, obejmujące ok. 39% Stryszowa. Pomędzy nimi a dwiema pozostałymi niwami występowała już spora różnica, bo Kościelniakówka zajmowała zaledwie 7% całości, zaś Dolany – ok. 6% gruntów całej wsi²³. Przy tym najwięcej najżyźniejszych gleb wskazano w Nadedworzu, bo niwa Zarzecze była w znacznej mierze porośnięta lasem.

²¹ Ta druga wielkość, uzupełniona jeszcze danymi z „konsygnacji” pustek, jest niemal równa obecnej powierzchni wsi Stryszów, szacowanej na 1495 hektarów. Pomiaru w 1786 r. dokonywali nieprofesjonalni geometry, podlegający jedynie władzom cyrkularnym. W pracy bazuję na danych wprowadzonych do prawideł fasonowania po poprawkach, posilując się zestawieniem miar i wartości stosowanych w Metryce Józefińskiej, opracowanym przez D. Nowaka, zob. D. Nowak, *Austriackie katastry gruntowe w zasobach Centralnego Historycznego Archiwum Państwowego Ukrainy we Lwowie*, s. 42; *idem*, *D. Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji*, s. 246-247.

²² Zaprezentowane wyniki tylko w pewnym stopniu odzwierciedlają wnioski Heleny Madurowicz i Antoniego Podrazy, którzy odtworzyli strukturę własności ziemskiej w latach 70. i 80. XVIII w., zauważając, że w dawnych księstwach zatorskim i oświęcimskim własność szlachecka wynosiła minimum 70%. W przypadku dominium Stryszów bliżej było do wyników, które wspomniani autorzy przedstawili w kontekście powiatu krakowskiego. Trzeba jeszcze pamiętać, że H. Madurowicz i A. Podraza nie omówili szerzej procesu przejmowania na własność państwa majątków kościelnych i dalej ich sprzedaży. W cyrkule wadowickim (istniejącym od 1819) odsetek własności prywatnej stanowił 88-90%, zob. ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 74-75; H. Madurowicz, A. Podraza, *Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1958, s. 167-183; por. A. Falniowska-Gradowska, F. Leśniak, *Struktura własności ziemskiej i użytkowania gruntów w Galicji w cyrkule rzeszowskim, sanockim i tarnowskim w świetle katastru józefińskiego (1785-1787)*, Toruń 2009; T. Kargol, Ł. Jewuła, K. Ślusarek, *Dwór, wieś i plebania w przestrzeni społecznej zachodniej Małopolski w latach 1772-1815*, s. 52.

²³ ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 8. Por. *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783*, t. 1, cz. A, red. W. Bukowski, B. Dybaś, Z. Noga, Kraków 2012, s. 108-109.

Tabela 1. Wykaz poszczególnych gruntów ornych, ogrodów, stawów, łąk, pastwisk i lasów w Stryszowie w 1786 r.

Nazwa niwy	grunty orne		ogrody		stawy		łąki		pastwiska		lasy	
	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe
Nadedworze	673	148,5	27	10	5	1532	33	688	116	48,5	59	878
Kościelnia-kówka	98	973	11	432	0	0	5	546	7	1536	0	0
Zarzecze	486	66	9	555,5	0	0	8	1116	191	1578	486	842
Dolany	55	1374	2	187	3	1324	3	1247	32	1286	0	0
SUMA	1313	961,5	49	1184	9	1256	51	397	349	1248,5	546	120

Źródło: ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, sygn. 29/121/301; oprac. autora

Wielkość gruntów ornych majątku dworskiego oszacowano łącznie na 376 mórg i 910,5 sążnia kwadratowego, co w skali wszystkich w Stryszowie – to jest 1313 mórg i 961,5 sążnia kwadratowego – stanowiło ok. 29% całości. Do tego dochodziło jeszcze 9 mórg 1256 sążni kwadratowych stawów czy 120 mórg 265 sążni kwadratowych pańskich łąk, pastwisk i sadów z blisko 451 mórg wszystkich tego typu użytków w skali całej wsi. Jedynie lasy pańskie zajmowały blisko 96% wszystkich lasów we wsi – 522 morgi i 821 sążni kwadratowych z 546 mórg i 120 sążni kwadratowych. Zatem w 1786 r. majątek ziemski obejmował ok. 592 hektarów.

Tabela 2. Majątek Piotra Dembińskiego w Stryszowie w 1786 r.

	Nadedworze		Kościelnia-kówka		Zarzecze		Dolany		Suma	
	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe	morgi	sążnie kwadratowe
Grunty orne	265	631,5	0	1440	64	1749	45	290	376	910,5
Sady	8	152	0	0	9	555,5	0	0	17	707,5
Łąki	8	1047	0	0	1	740	3	1247	13	1434
Stawy	5	1532	0	0	0	0	3	1324	9	1256
Pastwiska	28	12	0	0	28	26	32	1286	88	1324
Lasy	59	878	0	0	462	1549	0	0	522	827
SUMA	375	1052,5	0	1440	566	1419,5	85	947		
SUMMA SUMMARUM	1029 mórg 59 sążni kwadratowych									

Źródło: ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, sygn. 29/121/301; oprac. autora

Kataster galicyjski. Stryżów w latach 40. XIX w.

Źródło: ANKr., *Kataster Galicyjski – mapy, Stryżów in Galizien Wadowitzer Kreis*, sygn. 9/280/0/24.1/3087

Zaprowadzony podział na niwy zastąpił dotychczasowy na role kmieci. W XVIII-wiecznych wykazach mesznego płaconego dla stryżowskiego proboszcza Stryżów jako wieś w typie łańcuchówki (łańcuchowo-leśnej) dzielił się na Stryżów Dolny (*vel* Dolany) i Górny, które rozdzielał od siebie obszar dworski. W skład tego ostatniego w latach 80. XVIII w. wchodziły m.in. przysiółki Ligoczyzna, Bugaj, Żarąbki i Zalas (tzw. Nowe Kopaniny) czy role kmieci – Duszkówka, Pilarzówka oraz Judaszówka. Żarąbki sięgały do Barwałdu i zakrzowskiej części Bugaja, a Zalas do limesu z Marcówką i Dąbrówką²⁴. Najdalej wysunięte na wschód od dworu znajdowały się tzw.

²⁴ Sama nazwa „Żarąbki” jest pozostałością po kolonizacji wołoskiej w Stryżowie. Wołosi prowadzili łupieżczy tryb życia i często wchodzili ze swoimi stadami na cudze terytoria, wszczynając bójki i napadając na sąsiadów. O tym, że Wołosi stali się problemem w księstwie zatorskim, świadczy konstytucja sejmowa z 1620 r. pt. *Zahamowanie rozbójników w księstwach oświęcimskim i zatorskim*, która ograniczyła swobody Wołosów, nakładając na nich specjalne podatki przez starostę. Stwierdzono w niej, że [...] *namnożyło się w Księstwach Oświęcimskim i Zatorskim zbójców i gwałtowników tak wiele, że nie tylko po drogach, ale we wsiach, miasteczkach i dworach szlacheckich, obywatele Księstw tych bezpieczeństwa mieć nie mogą*, zob. *Volumina Legum, Petersburg 1859*, t.3, f.383, s. 186, cyt. za: K. Koźbiał, *Starostwo zatorskie. Zarys dziejów do 1772 r.*, Kraków 2000, s. 53; zob. też:

Górne Grunty i Pastwiska, sięgające granicy z Zakrzowem. Na południe na granicy z Marcówką były pański las – Kamionka, grunta orne i pastwiska „w krzakach”. Na zachód znajdowały się zaś stykające się z granicą Dąbrówki i Łękawicy las, role i pastwiska. Od północy ziemie dworskie rozciągały się wzdłuż granicy z Łękawicą i Barwałdem, a w ich obrębie były role, pastwiska, krzaki i lasy. Obszar dworski stanowił więc centralną część wsi²⁵. Po podziale na niwy własność folwarczna weszła w skład każdej z nich, a tym samym przestał obowiązywać staropolski układ z wyraźnie zarysowanym centrum.

CHARAKTERYSTYKA GRUNTÓW DWORSKICH

Pierwsza niwa – Nadedworze – stykała się od wschodu z gruntami ornymi i pastwiskami należącymi do wsi Zakrzów, od północy z rolami Łękawicy i Barwałdu, zaś od zachodu z czwartą niwą, czyli Dolanami. Od południa jej limes wyznaczała natomiast rzeka Stryszówka²⁶. Na tak zarysowanym terenie znajdowały się dwór oraz 53 domostwa ze stodołami, a do tego szereg niewymienionych budynków gospodarskich. Najistotniejsze były jednak parcele, które służyły do obsiewu. W zgodzie z wytycznymi fasonowania dokonano ich charakterystyki. Jakość ich gleb nie prezentowała się jednak najlepiej. Mimo to były najlepszymi terenami uprawnymi w całej wsi, położonymi w znacznej mierze na południowym stoku: *Grunta w tej niwie znajdują się wszelkiego gatunku, które w tym stanie są, iż na nich oziminy bez nawozu sadzić nie można dopóki się grunt nie sprawi sterkoryzacją [uprawą gruntów z zastosowaniem nawozów] lub przez obrócenie na tłok. Więc uprawiwszy tę ziemię, wszelki gatunek ziarna udaje się. [--] Gatunek ziemi względnie jest rędzinami – glinkowaty, sam przez się gliniasty, krzemyczkowaty, na razie znajduje się ziemia miejscami sapowata [bagnista], rzadka i mokra, która wielkiego gnojenia potrzebuje, żadnym więc sposobem grunta tej niwy, jako też i całej wsi do jednego pożytku przyjęte być nie mogą. Przyczyny tego: jest różna i odmienna własność ziemi, niedostatek nawozu, odległość gruntów, przykrość i niedostępność tychże gruntów, położenie różne; nareszcie koszt nienadgradzający się²⁷.*

H.E. Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, wyd. 2, Kalwaria Zebrzydowska 2006, s. 92-115.

²⁵ Zob. APS, *Regestry taczma za lata 1774-1795*, sygn. VII.2, s. 158; *Regestry taczma za lata 1795-1847*, sygn. VII.3, s. 132.

²⁶ ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 8.

²⁷ *Ibidem*, s. 11-12.

Najwyższe role Piotra Dembińskiego znajdowały się na rędzinach i glebach „przyczerniawych”, które *przez bliskość swego położenia [były] łatwe i sposobne do uprawiania*. W związku z tym obsiewano je co trzy lata pszenicą, pozostawiając na ugór w pozostałe dwa lata. Inne z najurodzajniejszych gleb dworskich zamieniono (po odpowiednim nawożeniu) przez dwa lata w warzywniak, trzeciego roku wysiewano na nich jęczmień lub pszenicę, zaś czwartego nawożono pod oziminę lub zboża jare („jarzyny”), w zależności od jakości ubiegłorocznych zbiorów²⁸.

Poza tym w obrębie Nadedworza występowały jeszcze pańskie grunty orne klasyfikowane jako średniej jakości i liche. Te pierwsze były osadzone na glebach gliniastych „gryśówkach krzemyczkowatych”, zazwyczaj mokrych i rzadkich, które wymagały specjalnych prac (gł. „gnojenia”). *Znajdowały się dość daleko od dworu i domostw chłopskich. Uprawiać się zwykły dworskie tym sposobem, leżą ugorem przez dwa roki, w 3-cim roku obsiewają je żytem, po zbiórce żyta znowu ugorem leżą [--], po nawożeniu w pierwszym roku sieje się żytem, w drugim i trzecim owsem, potem na dwa lata w ugór puszcza się*²⁹.

Pozostałe (drugiego i trzeciego podgatunku) pola średniej jakości były jeszcze bardziej bagniste, z uwagi na rzadką i iłowatą glinę jako skałę macierzystą. Tak nisko waloryzowano je także z uwagi na odległość od dworu i domostw, podczas gdy wymagały znacznie więcej nawozu. Obornika nie zawsze wystarczało dla poprawienia jakości wszystkich pól, dlatego role te stawały się najczęściej miejscem uprawy mało wymagającego owsa lub przeznaczano je na ugór i trawę dla bydła³⁰. Do tego dochodziły jeszcze pola liche, które *z natury swojej dzięki i płonne, mokre, sapowate, rzadkie, nigdy się nie nawożą, a chociażby znawożone były, natenczas zbiór na nawożenie nie nagrodziłby pracy i kosztu, a głównie nie przez zaniedbałości, lecz dla własnej jego podłości*. W związku z tym grunty liche *leżały pospolicie lat 4 ugorem i na tym*

²⁸ Porównując najlepsze pola pańskie i rustykalne w obrębie Nadedworza należy zauważyć, że wszystkie role należące do chłopów były posadowione na rędzinach „przyczerniawych”, czyli o znacznie większym poziomie próchnicy. Uprawiano na nich zboża jare lub oziminę. Chłopi nie chcieli jednak przyznać się w 1786 r., ile zebrali z nich plonów, a tym samym wyjawić jakości swoich gleb (*nie chcieli wprawdzie przystać przysiężni na zaproponowane od plenipotenta przychody ziarna, dając przyczynę, iż lubo te zboża zdają się być w polu na pniu piękniejsze*). W związku z tym przed pełnomocnikiem Dembińskiego wyznali zaledwie, że ich role były tej samej jakości pod względem płodności, co dworskie. Różnica w zbiorach była jednak spowodowana stosowanymi nawozami. *Co do uprawy tych jest nieco odmienniejsza od Pańskich, ponieważ Dwór mając gruntu wiele nie może wystarczyć nawozu corocznie. Gromada zaś, mało gruntów posiadając, nie ugoruje lecz uprawia je następującym sposobem: w pierwszym roku znawożony pole sadi jarzynę, w drugim roku jęczmień, w trzecim pszenicę i znowu do pierwszego stanu powraca się, którą uprawę jako jest przyzwoita i stosowna do tego gatunku gruntu*, zob. ANKr., Państwo Stryków 1786, s. 17-18.

²⁹ Dla kontekstu, znajdujące się w obrębie Nadedworza chłopskie pola średniej jakości najpierw nawożono, następnie w drugim roku obsiewano żytem, zaś w trzecim i czwartym roku owsem. Często wracano do obsiewu żytem dopiero w momencie, gdy obserwowano poprawę jakości gruntu, zob. *ibidem*, s. 18-20.

³⁰ *Ibidem*, s. 20-23.

pasie się bydło, a w 5-tym roku owsem się sieje, którego wychodzi na mógg garncy 48. Przychód z wysiewem, który w dobrym i urodzajnym roku wydać może korzec $1\frac{1}{4}$ ³¹. Dla porównania – z najżyźniejszych pól Nadedworza uzyskiwano od morgi 3 korce pszenicy lub 3,5 korca jęczmienia³².

Dochód lokalnemu dworowi przynosiły także stawy pańskie. *Te lubo są wodą oblane dla wygody i potrzeby piły i młynów, jednakowoż te chociaż spuszczone będą nie mogą być zaorane, a te są bagniste i młoczyste, i te jedynie dla wygody utrzymują się, a ponieważ pożytek czynią, więc rachują się jak łąki dobre*³³. Podobnie waloryzowano sady pańskie, które przynosiły profity podobne do łąk. Znajdowały się one tuż przy dworze i dominowały w nich drzewa owocowe (*wedle dwora drzewiną owocową są zarosłe*). Rozciągały się od strony północno-wschodniej dworu aż po dolinę i następny wschodni pagórek, zajmując powierzchnię 8 morgów i 152 sążni kwadratowych (ok. 4,7 ha)³⁴. Łąki dworskie dzieliły się na pierwszej i drugiej kategorii, różniąc się kwaśnością pozyskiwanego z nich siana, warunkowanego poziomem wilgotności gruntu. I tak najlepsze łąki dworskie znajdowały się w partii Nadedworza pod numerami 401 i 466, zaś te liche (drugiej kategorii), koszone dopiero na jesień, oznaczono numerem 331. Do tego dochodziły jeszcze „pastwiska gołe”, czyli *pomiędzy polami, tudzież wedle rzeki w Nawsiu leżące, które od wody zamulane bywają* oraz „pastwiska w krzakach” (gł. niskich drzewach brzoźowych, grabowych, laskowych i sosnowych), gdzie głównie wypasano zwierzęta w okresie największych upałów i wskutek braku trawy na innych pastwiskach³⁵. Po północnej stronie Nadedworza

³¹ *Ibidem*, s. 24.

³² Ze średnich pól przychód wynosił od morgi 2,5 korca żyta lub 3 korce owsa, które uzyskiwano z wsianych 40 garnców żyta lub 48 garnców owsa, zob. *ibidem*, s. 12, 20. Do zmian zaprowadzonych przez władze austriackie pola pańskie Nadedworza były obciążone zapisanymi na nich powinnościami na rzecz lokalnego Kościoła. I tak chociażby z jednego lanu wypłacano dziesięcinę sнопową na cele świątyni w Stryzowie. Na innych były umocnione legaty pobożne, jak np. zapisany na rzecz kościoła w Zakrzowie legat ks. dra Błażeja Karpińskiego. Z uwagi na obszerność tego tematu zaledwie sygnalizuję występujące obciążenia pól pańskich z Nadedworza, zob. APS, *Fascykuł kopii wszystkich znanych Kolendowiczowi spraw zw. z przeszłością parafii Stryzów*, sygn. II.2.2.

³³ ANKr., *Państwo Stryzów 1786*, s. 26. Nie podano, ile dokładnie stawów posiadał w Stryzowie Piotr Dembiński. W 1591 r. dzierżawca majątku dworskiego w Stryzowie Jan Konecki zarybił pięć tutejszych stawów pańskich. Właściciel – Adam Suski nie zwrócił mu za to ani grosza, a zabronił przysługującego mu drewna z lasów stryżowskich, którego powinno być tego roku 100 sztuk drzewa jodłowego i 20 szczepu bukowego. Nadto, *co by za swej dzierżawy tam w tym folwarku [Konecki] zbudował kosztem swym, to mu miał [Suski] pieniędzmi gotowemi zapłacić według regestrów wydatku jego szacunku, z czego również nie wywiązywał się właściciel wsi*. W 1598 r. bp Krzysztof Kazimirski wspominał tylko o jednym plebańskim rybniku (łac. *piscina*), który znajdował się u stóp wzgórza kościelnego i był w tym czasie okupowany przez właściciela wsi – Adama Suskiego, zob. ANKr., *Acta Terrestria Zatoriensia, Decreta 1586-1593*, sygn. 29/2/0/4/18, s. 1456-1458; AKMK, *Acta visitationis [-] a. D. 1598*, sygn. AV Cap 17, k. 178v.

³⁴ Dla porównania, w obrębie zagród i pól chłopskich Nadedworza odnotowano wówczas 53 numery działek, na których terenie znajdowały się sady chłopów, zob. ANKr., *Państwo Stryzów 1786*, s. 27-28.

³⁵ *Ibidem*, s. 30.

rozciągał się zaś sięgający aż do Barwałdu las jodłowy nazywany Bugajem – *geometrycznie odmierzany* [powierzchni ok. 34 hektarów], *wzrostu i grubości miernej, drzewo jego zdadne jest na wszelkie potrzeby i na opa*³⁶. Do nieużytków z Nadedworza zaliczono będące w jego obrębie drogi, wąwozy, potoczki (*którymi woda płynie*), drogi w lesie, a także bagno.

Kościelniakówkę wyznaczała od wschodu granica pól i pastwisk Zakrzowa, od zachodu i południa – *limes niwy Zarzeczce*, którym był potok zwany Rzeczkami (ob. bierze od niego nazwę przysiółek Rzyczki). Od północy Kościelniakówkę domykała rzeka Stryszówka, *środkiem wsi płynąca*³⁷. W obszarze tej niwy znajdowało się 28 domostw, kościół, plebania i zabudowa gospodarcza, pozostająca pod jurysdykcją probostwa³⁸. *Gatunek ziemi rędzino–glinkowaty przyczerniawy sam przez się gliniasty, mizerny i grząski, który wielkiego gnojenia potrzebuje, dlatego różnej ziemi i położe-*

³⁶ *Ibidem*, s. 32. Był to las w dużej mierze zdewastowany, ponieważ drzewo z niego wykradali Wilkońskiej m.in. Radeccy z pobliskiej Łękawicy. Dla przykładu, woźny sądu grodzkiego w Oświęcimiu – Stefan Gracjasz naliczył w 1761 r. 85 skradzionych Wilkońskiej sosen, zaś trzy lata później, gdy dokonał wizji po kolejnej kradzieży, zeznał: *W sobotę blisko przeszłą [28 lipca 1764 roku] do dóbr przerzeczonych wsi Stryszowa osobiście zszedłem, gdzie będąc najprzód łąkę posieczoną, tudzież w lesie do dóbr pomienionych wsi Stryszowa należącym drzewa sosnowego i jodłowego wyciętego pniów sześćdziesiąt i ośm należycie oglądałem i widziałem*. Byli przy tym obecni oficjaleści Wilkońskiej – Stanisław i Michał Kurowscy, ANKr. *Acta Castrensia Osviecimensia, Relationes 1763-1765*, sygn. 29/6/0/1/5, s. 637-639; *Acta Castrensia Osviecimensia, Relationes (copiae) 1761*, sygn. 29/6/0/1/23, s. 507-508, 517-518.

³⁷ Z uwagi na nieprecyzyjne wskazanie granic uposażenia probostwa w XVII i XVIII w. toczyły się spory o staw zwany Księżym Moczadłem oraz towarzyszący mu młyn, znajdujące się u stóp wzgórza kościelnego. Nie wiadomo było, czy rzeka leżała w obrębie beneficjum kościelnego, czy też pańskiego. W konsekwencji raz staw i młyn zajmował dziedzic wsi, a następnie stryszowski proboszcz. Podczas sporu Michała Wilkońskiego z ks. Aleksandrem Piotrowskim w latach 80. XVIII w. odpytywano chłopów o granicę podziału między rolami pańskimi a kościelnymi, co argumentowali następująco: *Są role pańskie i chłopskie za rzeką, o kościelnych nie wiem, nie ma tam Kościół na tej stronie nic, tylko gdzie kościół*. Podobnie rzecz miała się z lasem Kamionką – położonym na granicy Stryszowa i Marcówki oraz ze znajdującymi się w jego sąsiedztwie polami, zob. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMK), *Visitatio archidiaconatus Cracoviensis (Decanatus: Skalensis – 1727; Vitoviensis – 1727; Prossoviensis – 1728; Novi Montis – 1728; Scawinensis – 1729; Xsiężnensis – 1731; Woynicensis – 1731; Zatoriensis – 1729; Lipnicensis – 1730; Dobczycensis – 1730; Andreoviensis – 1731; Żyweccensis – 1732; Oswiecimensis – 1732; Wielicensis – 1741; (...)) per R.D. Michaelem de Magna Kunice Kunicki, episcopum Arsiacensem, suffraganeum et archidiaconum Cracoviensem annis 1727–1741 per acta*, sygn. AV 23, s. 635; APS, *Fascykuł z dokumentami w sprawie sporów między księdzem Aleksandrem Piotrowskim i Michałem Wilkońskim*, sygn. II.2.5, k. 29-46v.

³⁸ Zapewne jedną z pierwszych znaczących zmian struktury majątków w Stryszowie była druga fundacja parafii w Stryszowie przez Andrzeja Słupskiego w latach 40. XV w. Dziedzic wsi wydzielił wówczas oficjalnie ziemie ciągnące się od rzeki Stryszówki aż po granicę z Marcówką, oddając je na własność stryszowskiej parafii. W 1708 r. Remigian Suszycki opisał dokładnie układ poszczególnych budynków, zaznaczając, że pola kościelne ciągnęły się od potoku Stryszówki aż do wsi Marcówki. Pierwsza ziemia probostwa zaczynała się od łuku rzeki. W jej obrębie były położone rybnik i młyn. Powyżej znajdowało się pole, na którym stał budynek szkolny z własnym ogrodem, a obok niego dom wikariusza. Na kolejnej polaci ziemi był kościół i niemal w tej samej linii dom plebański, zob. AKMK, *Acta visitationis exterioris decanatum Oswiecimensis, Novi Montis, Zatoriensis et Skamnesis ad archidiaconatum Cracoviensem pertinentium per R. D. Christophorum Kazimirski, nominatum episcopum Kijoviensem et praepositum Tarnoviensem ex commissione Illustr. Principis D. Georgii, divina miseratione S.R.E. Radziwiłł nuncupati, episcopatus Cracoviensis administratoris perpetui, [-] a. D. 1598*, sygn. AV Cap 17, k. 185v-186; *Visitatio ecclesiarum decanatum Zathoriensis et Oswiecimensis et Żyweccensis per R.D. Remigium Suszycki, canonicum Cracoviensem, specialiter deputatum anno 1708 et 1709 expedita ex peracta. Ad calcem ad positum est*, sygn. AV 16, k. 2v.

nia różnego dla niedostępności gruntu tej niwy są do różnych podzielone pożytków. Najlepsze pola były jednego roku obsadzone zbożami jarymi, następnie po połowie pszenicą i jęczmieniem. W inne lata zaraz po nawożeniu wysiewano pszenicę, drugiego roku jęczmień, trzeciego owies, zaś w czwartym roku cyklu obkładano je nawozem i zostawiano na ugór. Zasiane 40 garnców ziaren przynosiło od morgi ok. 3 korców pszenicy i 3,5 korca jęczmienia, przy czym w obszarze tym dziedzic miał zaledwie 1440 sążni kwadratowych najlepszych ziem, podczas gdy proboszcz 8 mórg i 942 sążnie kwadratowe, zaś chłopi 25 mórg i 1474 sążnie kwadratowe³⁹. Nieco gorsze ziemie były za potokiem Rzyczki, znacznie bardziej grząskie i mokre. Uprawiane były tylko wówczas, gdy wystarczało obornika. Najlepsze pola były zaś usytuowane na zboczu góry Chełm i z uwagi na trudności związane z dostawą nawozu najrzadziej je obsiewano, ewentualnie owsem. W obszarze Kościelniakówki stryszowski dwór nie posiadał ani pól średniej, ani najlepszej jakości⁴⁰. Podobnie było z sadami, łąkami i pastwiskami, które należały wyłącznie do gromady Stryszów i lokalnego proboszcza⁴¹. Do nieużytków Kościelniakówki poza drogami zaliczono występujące w jej granicach urwiska i wąwozy.

Spora część pól położonych w obszarze Kościelniakówki była własnością stryszowskiego proboszcza jako beneficjum kościelne⁴². Dokładny opis ziem lokalnego Kościoła pozostawił w latach 80. XVIII w. proboszcz ks. Franciszek Stanisław Kostka Kolendowicz, profesor filozofii Uniwersytetu Krakowskiego⁴³. Duchowny odnotował, że pola kościelne *ciągną się od rzeki Stryszówki aż do Kamionki i do drogi na Chełmie*

³⁹ Piotr Dembiński posiadał w tej niwie zaledwie 1440 sążni gruntów ornych, ponieważ dwa najbliższe przylegające do majątków kościelnych półrolki ofiarowali przy fundacji Arcybractwa Matki Boskiej Pocieszenia Aleksander i Katarzyna z Duninów Miczowscy. Fundatorzy zapisali wiecznymi czasy ks. Aleksandrowi Piotrowskiemu i jego następcom proboszczom stryszowskim Zawilówkę. Odtąd została przeznaczona dla kantora i nazwano ją Kantorówką. Półrolek Naciastowski/Naciastkowski od zachodu słońca od beneficjum plebańskiego [przylegający] został zaś przewidziany na fundację organisty i przemianowany w Organistówkę. Obydwa półrolki były umiejscowione wzdłuż drogi, która prowadziła *ad viam Kamionka* [na Chełm], zob. ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 37-39; *Acta Castrensia Cracoviensia, Relationes 1694*, sygn. 29/5/0/2/778, s. 936-937, 1273-1279; APS, *Documenta*, sygn. III.1.4, k. 20; por. APS, *Fascykuł kopii wszystkich znanych Kolendowiczowi spraw zw. z przeszłością parafii Stryszów*, sygn. II.2.2, s. 47-51, 106-117; *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszovien-sis*, sygn. II.2.3, s. 23-25.

⁴⁰ *Lecz tylko czasem przez pilną staranność rolników, gdy nawozu wystarczy mogą, uprawiają ją tym sposobem. W pierwszym roku po nawożeniu obsiewają ją żytem, w drugim owsem, tudzież w 4-tym owsem, a dopiero na 5-ty rok podług możliwości dobrze nawożą lub na paszę dla bydła.* Otrzymywano z nich od 1 morgi ok. 3 korce owsa i 2,5 korca pszenicy, zob. ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 38-41.

⁴¹ Z „pastwisk w krzakach” z Kościelniakówki pozyskiwano najlepszy materiał do wykonywania płotów, zob. *ibidem*, s. 44.

⁴² ANKr., *Acta Castrensia Cracoviensia, Relationes 1694*, sygn. 29/5/0/2/778, s. 936-937, 1273-1279; por. APS, *Documenta*, sygn. III.1.4, k. 20.

⁴³ Zob. J. Szczepaniak, *Duchowieństwo diecezji krakowskiej w XVIII wieku: studium prozopograficzne*, Kraków 2010, s. 613.

stryszowskim. Przy tym zaznaczył, że Kościół w obrębie tego beneficjum miał dwie posażne role oraz dwa półrolki – Organistówkę i Kantorówkę. *W Naciastkówce we środku na jedne stajanie zaroślina krzakami nad zagrodą Zawily Mateusza blisko lasku plebańskiego. W Zawilówce zaroślina krzakami na 5 stajan, to jest od Rzeczek aż do końca lasku plebańskiego. W średniej roli na Chełmie jest na stajanie gruntu wycięte drzewo, ale krzaki i pniaki niewykopane*⁴⁴. Pola plebańskie były już wówczas w znacznej mierze wykarczowane, a las rozciągał się od przysiółku Rzyczki po sam Chełm. Prawdopodobnie większość pól należących do Kościoła służyła za miejsce uprawy żyta, jęczmienia i lnu lub jako łąki, z których pozyskiwano siano dla bydła. Wiadomo jedynie, że czasami na zielonych połaciach pól plebańskich wypasano bydło należące do parafii, a od 1767 roku znacznie częściej pasiono je na Ligoczyźnie na łąkach dworskich⁴⁵. Warto nadmienić jeszcze, że w rękach księdza były cztery stawy, których w protokole z 1786 r. nie wymieniono z uwagi na stopień ich zamulenia. Te znajdujące się bliżej lasu plebańskiego zwano również Rzeczkami. Dokonując spisu beneficjów stryszowskiej parafii, proboszcz Franciszek Kolendowicz zaznaczył, że były za jego probostwa cztery sadzawki kościelne w Stryszowie: *dwie małe, trzecia większa zaniedbana, której grobli znaczna część wyrwana nad rzeką. Czwarta mała, w której grobla niedługa część, ale głęboka wyrwana*⁴⁶.

Trzecia niwa – Zarzeczce – obejmowała przysiółki Ligoczyznę i Zalas, a także role kmiecie, m.in. Duszówkę, Pilarzówkę, Judaszówkę, Sztuki i Wajdówkę (*vel* Wojdówkę), znajdujące się po przeciwległej stronie stryszowskiego dworu, za rzeką Stryszówką. Jej terytorium wyznaczała od wschodu granica z niwą Kościelniakówką oraz z wsią Zakrzowem, od południa graniczyła z Marcówką, zaś od zachodu z Dąbrówką. Był to w znacznej mierze majątek, który w XVII w. kontrolowali Lgoccy, a który trafił następnie w ręce Aleksandra Miczowskiego i Wilkońskich⁴⁷. W jego obrębie znajdował się niegdyś drugi dwór w Stryszowie, rozebrany w pierwszej po-

⁴⁴ APS, *Opisanie parafii w Stryszowie* ks. F. Kolendowicza, sygn. II.4.4, s. 37.

⁴⁵ W 1767 r. przed bp. Franciszkiem Potkańskim toczyła się sprawa między ks. Józefem Dembińskim herbu Nieczuja a Krystyną Wilkońską w związku z zamianami przez posesorkę Stryszowa nieużytków ziemskich na pastwiska, do których prawo dostępu (jako ekwiwalent mesznego) rościł sobie proboszcz. Sąd przychylił się do tej prośby i nakazano administratorowi Wilkońskiej – Franciszkowi Kurowskiemu zezwolić księdzu wypasać tam bydło, APS, *Opisanie parafii w Stryszowie* ks. F. Kolendowicza, s. 36-39; *Fascykuł kopii wszystkich znanych Kolendowiczowi spraw zw. z przeszłością parafii Stryszów*, s. 147-150.

⁴⁶ APS, *Varia I. Sprawy finansowo-gospodarcze (1773-1945)*, sygn. III.1.7, k. 9, 55; por. APS, *Opisanie parafii w Stryszowie* ks. F. Kolendowicza, s. 36-39.

⁴⁷ Marianna z Lgockich Niesułowska, córka Jana Lgockiego ze Stryszowa i żona Jana Niesułowskiego, by spłacić zaległości swej matki Jadwigi, 15 IV 1676 r. przed sądem grodzkim w Krakowie odstąpiła Lgoczyznę Aleksandrowi Miczowskiemu, ANKr., *Acta Castrensia Cracoviensia, Inscriptiones (inducta) 1676*, sygn. 29/5/01/1305, s. 139-165.

łowie XVIII w.⁴⁸ W 1786 r. w obrębie niwy Zarzeczce stało 28 domostw. Co do ról, to również dominowała rędzina o glinie jako skale macierzystej, niemal w całości iłowata i krzemyczkowata, a ponadto *ziemia kamienista wedle granicy marcowskiej na górze między krzakami*. Konstatowano więc, że *żadnym prawem w jednym pożytku umieszczone być nie mogą, do czego największą jest przyczyną niedostatek nawozu, różność gatunków ziemi i podłość natury*, ale przede wszystkim odległość od domostw i dworu⁴⁹. W pierwszym roku ziemię Zarzeczca nawożono i obsadzano „jarzynami”, a po części ozimimą, drugiego roku pszenicą lub jęczmieniem i na trzeci rok znowu nawożono. Dopiero tak przygotowane pola przynosiły 3 korce pszenicy i 3,5 korca jęczmienia zbiorów od jednej morgi⁵⁰. Dziedzic wsi zbierał jednak plony z najlichszych pól, które były w jego posiadaniu, to jest średnio 1,5 korca owsa od morgi na rok, ponieważ były to głównie role na zboczach lokalnych pagórków i góry Chełm⁵¹. Jedyne dochód Dembińskiemu generowały na Zarzeczcu sady⁵², morga i 740 sążni kwadratowych łąki pierwszego gatunku oraz ponad 28 mórg pastwisk, głównie „w krzakach”⁵³. Ponadto w obrębie tej niwy znajdowały się lasy – plebański (6 mórg 586 sążni kwadratowych), chłopski (17 mórg 307 sążni kwadratowych) i pański (462 mórg 1549 sążni kwadratowych). Ten ostatni można było rozróżnić na zasadzie występujących w nim drzew, głównie buków i jodeł⁵⁴.

⁴⁸ APS, *Fascykuł różnych dokumentów dot. taczma*, sygn. II.2.4, k. 3-12.

⁴⁹ ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 48-49.

⁵⁰ Pola Zarzeczca były ogółem nieurodzajne. Już w latach 80. XVII w. mieszkający tam chłopci zeznali, że *sięją tam folwark ligocki pszenicą, żytem, owsem, i jak się trafi, widzę, że się tam pszenica urodzi i żyto kiedy sprawi*. Nie można było jednak mówić w żadnej mierze o urodzaju, dlatego by zminimalizować straty, obsiewano Ligoczynę głównie jarzyną – *najlepszy kmięć żyta nie wysieje nad pięć wiertelów, jarzyny zaś nad piętnaście wiertel, drugi zaś ledwie korzec wysieje żyta*, zob. APS, *Fascykuł różnych dokumentów dot. taczma*, sygn. II.2.4, k. 16v-17.

⁵¹ ANKr., *Państwo Stryszów 1786*, s. 48-55.

⁵² *Położeniem swoim leżące w małym przygórzcu, wedle domów i pod domami, w ziemi gliniastej, krzemyczkowatej, drzewiną owocową zarosłe*, zob. *ibidem*, s. 54-55.

⁵³ Pastwiska tzw. gołe Zarzeczca były zlokalizowane wzdłuż rzeki Stryszówki (stanowiąc niejako barierę ochronną dla domostw na wypadek powodzi) lub pomiędzy granicami niw. „Pastwiska w krzakach” znajdowały się również przy Stryszówce, jednak częściej na zboczach okolicznych pagórków i pomiędzy gruntami ornymi oraz przy potoczkach. Dlatego w obrębie tej niwy występowały tylko łąki pierwszego gatunku, ponieważ znajdowały się *między gruntami nawożonymi, inne przed domami wedle ogrodów [–], poprawiają się przez spływy z nawożonych gruntów lub od domów, nie podlegają żadnej szkodzi i stąd są za lepsze uznane*”, zob. *ibidem*, s. 56-59.

⁵⁴ Mowa o lesie Kamionce na Chełmie. *Jest w tej niwie las pański jodłowy i bukowy geometrycznie odmierzony na górze od granicy marcowskiej i budzowskiej leżący, w górzystym położeniu jest dostępny. Drzewo jego zdadne jest na wszelkie potrzeby [–]. Ten ograniczają na wschód słońca całym bokiem z granicą zakrzowską, tudzież z lasem. Na południe z Lasem Marcowskim, tudzież z gruntami poddanych stryszowskich. Na zachód z granicą lasu dąbrowskiego i gruntem stryszowskim. Na północ całym bokiem stykają się z gruntami ornymi poddanych stryszowskich*. Las plebański opisano jako mierny, jednak umożliwiając pozyskanie materiału na budynki i krokwie, dyle i łaty. Drewno z lasów chłopskich nadawało się jedynie na konstrukcje dachowe i drobne budynki, zob. *ibidem*, s. 61-61.

Najmniejszą niwą były Dolany, które graniczyły z Nadedworzem, Dąbrówką i Łękawicą, zaś od południa rozdzielała je od niwy Zarzeczce rzeka Stryszówka. W jej obrębie było zaledwie 6 domostw. Dominowała słabej jakości podmoka i iłowata rędzina, która wymagała ogromnej ilości nawozu, stąd najlepszych ziem było ok. 11 mórg, które pozostawały w rękach chłopskich. Dziedzic posiadał zaledwie pola średniej i lichej jakości, ale także stawy, ok. 4 mórg łąk obu kategorii i blisko 33 morgi pastwisk „w krzakach”⁵⁵.

Sporządzony wedle wytycznych protokół był próbą uporządkowania przestrzeni wiejskiej, w ramach której pojawiły się cztery nowe nazwy, które nie przyjęły się pośród lokalnych mieszkańców. Zdaje się, że staropolska nomenklatura była niejako uświęcona tradycją, bo niektóre nazwy własne ról czy części wsi przetrwały do dziś jako przysiółki stryszowskie. Dla przykładu – wraz z wyłączeniem dwóch półrolków z majątku ziemskiego na rzecz Arcybractwa Matki Boskiej Pocieszenia powstały w latach 80. XVII w. dwie nowe nazwy. Tak Organistówka, jak i Kantorówka nie przyjęły się w języku mieszkańców, mimo iż pojawiły się 100 lat przed tzw. prawidłami fasonowania i podziałem na niwy. Nadal posługiwano się nazwami Zawiałówki i Naciastkówki⁵⁶. Biorąc pod uwagę przekształcenia przestrzeni wiejskiej i wymieranie (wraz z najstarszymi mieszkańcami Stryszowa) staropolskich nazw własnych, refleksja ta staje się istotna, tym bardziej że układy ruralistyczne i nazwy własne przestrzeni wiejskiej stanowią ważny element zasobów lokalnych i wyróżnik krajobrazu⁵⁷.

Widok z ganku dworu w stronę południową
(dawnie Zarzeczce),
fot. T. Chrzanowski, 1961

Źródło: Archiwum Wojewódzkiego Urzędu
Ochrony Zabytków w Krakowie

⁵⁵ *Ibidem*, s. 62-73.

⁵⁶ W przytoczonym powyżej cytacie nawet ks. Kolendowicz używał dawnych nazw półrolków, zob. przyp. 45.

⁵⁷ Por. np. M. Kornecki, *Malomiasteczkowy drewniany dom z facjatką na Podbeskidziu*, „Teki Krakowskie”, 1998, t. VII, s. 83-94; T. Figlus, *Wybrane aspekty teoretyczne identyfikacji i waloryzacji układów ruralistycznych w Polsce*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 2018, t. 49, s. 75-92.

PODSUMOWANIE

Na podstawie dokumentu z 1786 r. można przekonać się o procentowym udziale w układzie wsi własności folwarcznej, kościelnej i chłopskiej. Najwięcej było dóbr gromadzkich, najmniej zaś plebańskich. Co jednak interesujące, z opisu wyłaniają się układ przestrzenny Stryszowa i system uprawy na ziemi stryszowskiej, który był przejawem dostosowania się do dominujących w regionie rędzin i stopnia ich wilgotności. Zachowany w protokole sposób uprawy i zmianowania wprowadzali Wilkońscy od lat 80. XVII w. Michał i następnie jego synowie, Kazimierz oraz Aleksander Wilkońscy, zastosowali m.in. dostosowany do jakości gleb płodozmian i parcelowali role kmiece. Od początku XVIII w. dotychczasowi zagrodnicy stawali się rolnikami posiadającymi pół- lub ćwierćlanową rolę. Przy okazji poboru mesznego za 1743 r. odnotowano, że zagrodnicy na Bugaju na dworskim gruncie – Zawilka, Studnicki i Gębala – zostali tego roku półrolnikami, ponieważ wtedy dziedzic kazał odmierzyć im półrolki i oddać w użytkowanie⁵⁸. Podobnych przykładów jest znacznie więcej. Zatem w protokole z 1786 r. zostały utrwalone innowacje zaprowadzone w Stryszowie od ostatnich dekad XVII w. przez Wilkońskich. Jednocześnie warto nadmienić, że dotychczasową formę uprawy roli unowocześnił Józef Kalasanty Gorceżyński (zm. 1828), a następnie jego syn Julian (zm. 1874), a szczególnie ich posesorzy, którzy rozbudowali folwarki dworskie. Następnie Franciszek Łubieński (zm. 1915) zamienił majątek dworski w miejsce nowoczesnego gospodarstwa i hodowli – *studiował dzieła rolnicze, gospodarował postępowo i zbierał liczne doświadczenia dla Uniwersytetu [Jagiellońskiego]*⁵⁹. Stan z lat 80. XVIII w. jest więc świadectwem staropolskiej formy uprawy pól stryszowskich przed ich zmianą w nowe wielohektarowe gospodarstwo rolne, w obrębie którego szczególnie korzystnie wzrastały ziemniaki, zaprowadzone we wsi w latach 50. XIX w., czy buraki cukrowe – w pierwszych dekadach XX w.⁶⁰

Jednocześnie warto zaznaczyć, że protokół z 1786 r. pozwala uchwycić skalę późniejszych uszczupień majątku ziemskiego⁶¹. Dla przykładu, Rozalia z Gorceżyń-

⁵⁸ APS, *Varia II*, sygn. III.1.8, k. 9.

⁵⁹ *Wspomnienia pośmiertne*, „Czas”, 4 XI 1915 r., R. 68, nr 574, s. 3.

⁶⁰ Przy okazji sporów o powołanie ekspozytury w Zakrzowie zaznaczono, że w latach 40. i 50. XIX w. wyjątkowo popularna za sprawą Juliana Gorceżyńskiego była uprawa ziemniaków, której sprzeciwiał się stryszowski proboszcz, ponieważ ziemniaki nie były uwzględniane przy wyplacaniu dziesięciny na rzecz parafii, zob. APS, *Sprawy zakrzowskie II. Zbiór dokumentów dot. sprawy oddzielenia Zakrzowa, Stronia i Leśnicy od parafii Stryszów (1850-1860)*, sygn. III.2.2, k. 17.

⁶¹ Por. ANKr., *Stryszów. Steuerbezirk Wadowice*, sygn. 29/280/0/-/Kat gal II op 22; *Stryszów. Protokół parcelowy*, 29/280/0/-/Kat gal II ark pos gr 416. Dość wspomnieć, że w 1890 r. w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* odnotowano w ramach „posiadłości większej” 346 ról, 21 łąk i ogrodów, 61 pastwisk (ogółem 448 mórg roli). Własność „mniejsza” liczyła 1171 ról, 64 łąki, 196 pastwisk, 182 morgi lasu,

skich Łubieńska (zm. 1917) zezwoliła władzom budowy kolei żelaznej na przecięcie torowiskiem swoich ziem Podedworza (część Nadedworza) i Dolan, oddając do tego spory plac pod budowę dworca kolejowego. Ponadto w latach 90. XIX w. Łubieńscy odstąpili dużą parcelę pod dworem i stacją na cel budowy szkoły w Stryszowie⁶². W latach 20. XX w. większość pól majątku ziemskiego trafiła na zasadzie sprzedaży w ręce stryszowskich chłopów, zaś po II wojnie światowej niektórzy otrzymali pozostałe dobra w ramach zaprowadzanych przez władzę ludową reform⁶³. Tym samym zatarł się zupełnie obraz majątku ziemskiego w Stryszowie, który jest jednak możliwy do zrekonstruowania za pomocą m.in. materiałów katastralnych z lat 80. XVIII w.

Bibliografia

Źródła pisane

Archiwum Narodowe w Krakowie

Acta Castrensia Cracoviensia, *Inscriptiones (inducta)* 1676, sygn. 29/5/0/1/305.

Acta Castrensia Cracoviensia, *Relationes* 1694, sygn. 29/5/0/2/778.

Acta Castrensia Osviecimensia, *Relationes* 1753-1758, sygn. 29/6/0/1/4.

Acta Castrensia Osviecimensia, *Relationes* 1763-1765, sygn. 29/6/0/1/5.

Acta Castrensia Osviecimensia, *Relationes (copiae)* 1761, sygn. 29/6/0/1/23.

Acta Castrensia Osviecimensia, 1) *Decreta officii (inducta)*, 2) *Acta iudiciorum fisci, 1700-1701, 1744-1766*, sygn. 29/6/0/2/48.

Acta Castrensia Osviecimensia, *Decreta officii (protocollon)* 1778-1784, sygn. 29/6/0/2/55.

Acta Terrestria Zatoriensia, *Decreta* 1586-1593, sygn. 29/2/0/4/18.

Stryszów. *Protokół parcelowy*, sygn. 29/280/0/-/Kat gal II ark pos gr 416.

Stryszów. *Steuerbezirk Wadowice*, sygn. 29/280/0/-/Kat gal II op 22.

Variae civitates et villae – zbiór szczątków zespołów, Państwo Stryszów 1786, sygn. 29/121/301.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

Metryka Józefińska, fond 19, opys VIII, spr. 218.

zob. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1890, s. 445.

⁶² W. Sitarz, *Kronika Stryszowa*, oprac. J. Sitarz, Tychy 2017, s. 4-5, kserokopia w archiwum prywatnym autora; por. APS, *Komitet Parafialny w Stryszowie I*, k. 19.

⁶³ Już cytowany Władysław Sitarz w 1957 r. zanotował: *Dworem się dzieci po śp.* [Franciszku] *Łubieńskim podzieliła. Najstarsza córka nazywana Manią z męża Skrochowska w roku 1920 swój majątek sprzedała chłopom. Druga córka Różia z męża Dobrzańska wzięła sobie las i miała go aż do roku 1941. A syn Wojtuś dostał Dąbrówkę i tam mieszkał. Najmłodsza Hania, z męża Bieniewska, dostała dwór i trochę pola, to w roku 1946 go rozparcelowali, a dwór został przydzielony, tak zwany folwark do spółdzielni, a pałac dla kina i dla ochronki dzieci. Fabrykę [tzw. kółkownie, pod dworem, założoną w 1907 r., wyczyszczoną z maszyn w 1920 r.] rozebrano i koniec dziedzictwa*, zob. W. Sitarz, *Kronika Stryszowa*, oprac. J. Sitarz, s. 5.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

Acta visitationis exterioris decanatum Oswiecimensis, Novi Montis, Zatoriensis et Skamnesis ad archidiaconatum Cracoviensem pertinentium per R. D. Christophorum Kazimirski, nominatum episcopum Kijoviensem et praepositum Tarnoviensem ex commissione Illustr. Principis D. Georgii, divina miseratione S.R.E. Radziwiłł nuncupati, episcopatus Cracoviensis administratoris perpetui, (...) a. D. 1598, sygn. AV Cap 17.

Visitatio ecclesiarum decanatum Zathoriensis et Oswiecimensis et Zyvecensis per R.D. Remigium Suszycki, canonicum Cracoviensem, specialiter deputatum anno 1708 et 1709 expedita ex peracta. Ad calcem ad positum est, sygn. AV 16.

Visitatio archidiaconatus Cracoviensis (Decanatus: Skalensis – 1727; Vitoviensis – 1727; Prosoviensis – 1728; NoviMontis – 1728; Scawinensis – 1729; Xsiąznensis – 1731; Woynicensis – 1731; Zatoriensis – 1729; Lipnicensis – 1730; Dobczycensis – 1730; Andreoviensis – 1731; Żyvecensis – 1732; Oswiecimensis – 1732; Wielicensis – 1741; [-] per R.D. Michaelem de Magna Kunice Kunicki, episcopum Arsiacensem, suffraganeum et archidiaconum Cracoviensem annis 1727-1741 per acta, sygn. AV 23.

Archiwum Parafialne w Stryszowie

Documenta, sygn. III.1.4.

Fascykuł kopii wszystkich znanych Kolendowiczowi spraw zw. z przeszłością parafii Stryszów, sygn. II.2.2.

Fascykuł z dokumentami w sprawie sporów między księdzem Aleksandrem Piotrowskim i Michałem Wilkońskim, sygn. II.2.5.

Fundationes parochiae Stryszów. XVIII wiek, sygn. II.1.3.

Komitet Parafialny w Stryszowie – zbiór luźnych kart, sygn. II.2.12.

Liber Baptisatorum 1766-1780, sygn. II.1.3.

Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis, sygn. II.2.3.

Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza, sygn. II.4.4.

Regestry taczma za lata 1774-1795, sygn. VII.2.

Regestry taczma za lata 1795-1847, sygn. VII.3.

Sprawy zakrzowskie II. Zbiór dokumentów dot. sprawy oddzielenia Zakrzowa, Stronia i Leśnicy od parafii Stryszów (1850-1860), sygn. III.2.2.

Varia I. Sprawy finansowo-gospodarcze (1773-1945), sygn. III.1.7.

Żeliński S., Historia parafii Stryszów Archidiecezji Krakowskiej, mpis, sygn. II.4.6.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu

Archiwum Wodzickich z Kościelnik, Papiery biskupa Michała Wodzickiego dotyczące spraw majątkowych z Lubomirskimi, Dembińskimi i Przerembskimi z lat 1713-1764, sygn. 11605/III.

Źródła drukowane

Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783, t. 1, cz. A, red. W. Bukowski, B. Dybaś, Z. Noga, Kraków 2012.

Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana przez A. Pawińskiego, t. 3: Małopolska, Źródła Dziejowe, t. 14, Warszawa 1886.

Series Senatorow y Poslow Na Seym Ordynaryiny Warszawski 1776. Roku: Z wyrażeniem Ich Rezydencyi gdzie ktory stoi / zbiorem Seb. Kaź. Jabłońskiego, 1776, Biblioteka Uniwersytecka KUL, sygn. rkp 70(2)/487-99.

Sitarz W., *Kronika Stryszowa*, oprac. J. Sitarz, Tychy 2017, kserokopia w archiwum prywatnym autora.
 Uruski S., *Rodzina, herbarz szlachty polskiej*, t. III, oprac. A. Włodarski, Warszawa 1906.

Opracowania

- Bodaszewski J., *Wieś Potakówka w lat 1786-1789 w świetle tzw. Metryki Józefińskiej. Przyczynek do historii miejscowości*, „Prace Historyczno-Archiwalne”, 2020, t. 32, s. 193-219.
- Buszko J., *Region jasielski w latach 1772-1859*, w: *Studia z dziejów Jasła i powiatu jasielskiego*, red. J. Garbaciak, Kraków 1964, s. 345-349.
- Grodziski S., *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772-1848*, Wrocław 1971.
- Nowak D., *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji*, Krosno 2021.
- Nowak D., *Austriackie katastry gruntowe w zasobach Centralnego Historycznego Archiwum Państwowego Ukrainy we Lwowie*, „Krakowskie Pismo Kresowe”, 2019, R. 11, s. 37-53.
- Nowak D., *Państwo Żmigród w pierwszych latach zaboru austriackiego*, źródło: <http://jasloiregion.pl/2013/09/panstwo-zmigrod-w-pierwszych-latach-zaboru-austriackiego/> [dostęp: 20 XII 2021].
- Falniowska-Gradowska A., Leśniak F., *Struktura własności ziemskiej i użytkowania gruntów w Galicji w cykule rzeszowskim, sanockim i tarnowskim w świetle katastru józefińskiego (1785-1787)*, Toruń 2009.
- Figlus T., *Wybrane aspekty teoretyczne identyfikacji i waloryzacji układów ruralistycznych w Polsce*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 2018, t. 49, s. 75-92.
- Jedlicki J., *Klejnot i bariery społeczne. Przeobrażenia szlachectwa w schyłkowym okresie feudalizmu*, Warszawa 1968.
- Kargol T., Jewuła Ł., Ślusarek K., *Dwór, wieś i plebania w przestrzeni społecznej zachodniej Małopolski w latach 1772-1815*, Kraków 2015.
- Kornecki M., *Małomiasteczkowy drewniany dom z facjatką na Podbeskidziu*, „Teki Krakowskie”, 1998, t. VII, s. 83-94.
- Lenczowski F., *Dzierżawa zakrzowska pod względem osadniczym i obciążeń jej ludności w okresie XIV-XVIII wieku*, „Studia Historyczne”, 1970, t. 13, nr 4, s. 549-559.
- Lenczowski F., *O kościołach i parafiach w Stryszowie i Zakrzowie*, „Nasza Przeszłość”, 1970, t. 45, s. 191-233.
- Madurowicz H., Podraza A., *Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1958.
- Metryka józefińska. Zasań. Opracowanie*, źródło: <http://windaki.pl/wp-content/uploads/2017/12/metryka-j%C3%B3zefi%C5%84ska-Zasa%C5%84-1786-rok.pdf> [dostęp: 20 XII 2021].
- Mrocza W., *Samorządowa władza w wioskach należących do ranizowskiego dominium pod koniec XVIII wieku*, „Rocznik Kolbuszowski”, 2014, t. 14, s. 75-89.
- Pielas J., *Rejestr pospolitego ruszenia księstw oświęcimskiego i zatorskiego z 18 października 1621 roku*, „Res Historica”, 2016, nr 42, s. 353-377.
- Plonka M., *Dwór w Dąbrówce – przykład zabytku ocalonego wskutek budowy sztucznego zbiornika wodnego*, „Małopolska. Regiony, Regionalizmy, Małe ojczyzny”, 2019, t. 21, s. 213-231.
- Plonka M., *Działalność organizacyjna i społeczna ziemianina Franciszka Lubieńskiego*, „Res Gestae. Cza-sopismo Historyczne”, 2022, t. 14, s. 58-75.
- Plonka M., *Historia lokalna w utworach Adama Gorczyńskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia”, 2021, t. 76, s. 109-127.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11, red. B. Chlebowski, W. Wa-
 lewski, Warszawa 1890.
- Szczepaniak J., *Duchowieństwo diecezji krakowskiej w XVIII wieku: studium prozopograficzne*, Kraków 2010.

Szpunar K., *Dembińscy herbu Rawicz w XVIII wieku. Genealogia – działalność publiczna – gospodarka*, praca doktorska napisana pod kierunkiem J. Pielasa, Kielce 2021.

Tokarz W., *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783*, Kraków 1909.

SUMMARY

The estate in Stryszów in 1786

The estate in Stryszów covered the central part of the village, stretching from the border with Marcówka to the borderline with Barwałd. Due to changes in the 20th century, especially the parcelling after World War II, its appearance and the sense of the private village of Stryszów were completely blurred. In 1786, this locality belonged to Piotr Dembiński. Unfortunately, both his person and the layout and characteristics of the estate are known only from single sources. Therefore, the author undertook an analysis of the description of the estates of the Stryszów dominion from 1786, noting in it not only the potential for the reconstruction of the rural layout, but also the cultivation culture just before the agrarian changes introduced by Julian Gorczyński and Franciszek Łubieński. The article has become a form of recording some Old Polish names of their roles or fields in Stryszów, which have partially survived and now function as Stryszów hamlets.

Key words: Piotr Dembiński, Stryszów, rural layout